

ΒΛΑ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ παραφρασθεῖσα

πό

ΣΤΕΦΑΝΟΥ Α. ΒΛΑΣΤΟΥ

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΒΟΡ. ΒΣΗΓΗΤΗΣ

ΑΡΤ

ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΑΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΣΙΩΝ

Ἐν ὁδῷ Ἀγίου Φερέρος, 57

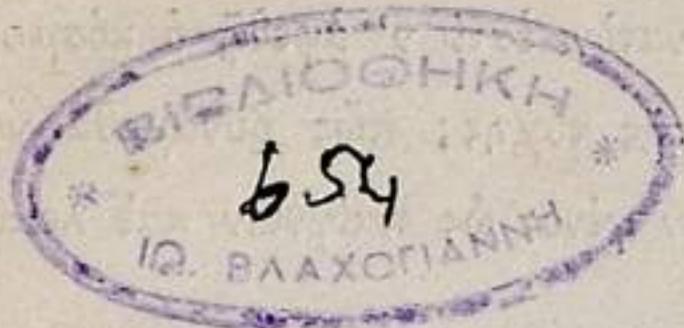
1874

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

AQ TB

Γνώσεσθε τὴν ἀληθειαν, καὶ η ἀληθεια
ἐλευθερώσει ὑμᾶς.

Η γενικὴ ἴστορία ἔστιν η ἴστορία τῆς ἐλευθερίας· ὁ δέ
χύκλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καίτοι συχνά μεταβαλλό-
μενος, οὐχ ἡττον ἀείποτε ὑπείκει ώρισμένοις νόμοις, καὶ
τ' αὐτά αἴτια παράγουσι τ' αὐτά ἀποτελέσματα. Πρός δέ
τούτοις, η ἴστορία διδάσκει ὅτι τά ἔθνη ἔναγεννῶνται ἐκ
τοῦ ἐλαγχίστου σπέρματος ὁσάκις διατηρῶσι τὸν σεβασμὸν
πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὴν μνήμην τῶν παρελθόντων κατορ-
θωμάτων καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἰδίως πίστιν, ἥτις μόνη
ἀρκεῖ ὅπως γονιμοποίησῃ τὰ πάντα. Οὐδόλως ὅθεν παρα-
δεχόμεθα ὅτι τὰ ἔθνη ὑφίστανται τό πεπρωμένον αὐτοῖς,
καὶ οὐ γεννῶσι τὴν τύχην αὐτῶν, — ὅτι ἀνωτέρα δύναμις
ἄγει αὐτά ὅπου ἂν βούληται· τό εὔσεβὲς τοῦτο ἀξιωμα
καθίσταται ἐκγευρίζουσα καὶ κακοήθης πίστις εἰς τὴν εἰμαρ-

2

μένην, θέστι πῶς δυνατὸν ἔστι ν' ἀφεθῆ ὁ κόσμος εἰς τὴν
ἀστατον τυραγγίαν τῆς τύχης; πῶς δυνάμεθα νὰ θεωρή-
σωμεν τὸ ἀνθρώπινον γένος ως παίγνιον καὶ λείαν τυφλῶν
περιστάσεων;

Δυστυχῶς ή καθ' ἡμᾶς γενεὰ ὀλοσχερῶς ἐπελάθετο τῶν
τοιούτων κοινωνικῶν βάσεων, καὶ παρατηροῦμεν μάλιστα
ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ πατρίδι Ἑλλάδι κατὰ τὰ τελευταῖα
ἔτη τοιαύτην σπάγιν ἀγεξαρτήτων καὶ ἀκραιφγῶν χαρα-
κτήρων, ἔχοντων τὴν συναίσθησιν τοῦ ἀληθοῦς καθήκοντος,
καὶ θυσιαζόντων προθύμως τὴν φιλαυτίαν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν
κοινῶν ἀπερίσπαστον μέριμναν, ὥστε λυσιτελές ἐθεώρησα
νὰ ἐπιχειρήσω τὴν παράφρασιν πονήματος ἔγδος τῶν διαση-
μοτέρων τῆς Ἰταλίας πολιτῶν, — τὸ περὶ τῆς ἡθικῆς καὶ
διαγονητικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους πραγμα-
τευόμενον. Ὄμολογητέον δέ ὅτι ἡ συγαίσθησις τοῦ πατριω-
τισμοῦ, ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς
ἡθικῆς ἐξέλιπον, ώς μὴ ὕφελε, τὰς ἀγωτέρας τῆς κοινωνίας
τάξεις· ὅθεν κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἴδιως ἐποχὴν συμβιβαστικῆς
κοιτικῆς, ἴδιοτελείας, φιλαρχίας, καὶ χαμερπῶν συγδυασμῶν,
ἔκαστος ὄφελος ἀγερευγῆν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀγτιδρῆν παντὶ
τρόπῳ καὶ παντὶ σθένει κατὰ τόσον ὄλεθρῶν ἀρχῶν.

Οἱ παλινφρδοῦντες δύνανται ζητῆσαι παρηγορίαν τινα ἐν
θεωρίᾳ ἀρκούντως κοινῇ καὶ τετριμμένῃ ἐν τῷ παρόντι αἰώνι,
— ὅτι αἱ ἀποστασίαι συγέπεια εἰσὶν ἐμβριθοῦς σκέψεως καὶ
μεγαλονοῖας, — ὅτι ἡ πολιτικὴ τιμὴ ἔστι χρίσις τῆς γεαρᾶς
ἡλικίας, καὶ ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως εἶδός τι ἀσθενείας

— VII —

κατὰ τὴν μεταβατικὴν ἡλικίαν, θεραπευομένης ἅμα ὡς ὥριμάσωσιν αἱ φρέγες. Ισως δύγανται οἱ παρόμοια φρονοῦντες γὰ εὕρωσι τὸ σημεῖον τῆς αὐτῶν ὑπεροχῆς ἐν τῇ ἀστατίᾳ ἡς συμμετέχει τὸ πλῆθος, καὶ ἣτις πάντοτε ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἔλεγχος τῆς ταπεινότητος καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ· ἀλλ' ὅσαδηποτε καὶ ἄν ὡσι τά δικαιολογήματα ὃ ἐφευρίσκουσιν ἵνα φενακίζωσιν αὐτοὺς ἑαυτούς, θέλουσι μόνον ἐξελεγχθῆ ὑπὸ τῆς ἴδιας φαυλότητος καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιμαρτυρίας τῆς κατασχύνης αὐτῶν. Ἐχω κάγὼ τοὺς ἥρωας μου, τὰ εἰδωλά μου:
Καλοῦνται Θρησκεία καὶ Ἐλευθερία.

Ἐγραφον ἐν Evian, μηνὶ Ιουνίῳ.

Σ. Α. Β.

A⁽¹⁾

Η Γαλλία ἀναντιρρήτως χρήζει ἡθικῆς ἀναιμορφώσεως, ἐπειδὴ ἔθνος, ὅπερ κατά τό 1871, εἶδε μετ' ἀπαθοῦς καὶ ἀδιαφόρου ὅμματος τὸν διαμελισμὸν τοῦ ἐδάφους του, εὐθὺς δ' ἐπειτα κατήγνησε ν' ἀνεχθῆ βανδαλικὰς πράξεις μεταβαλούσας τὴν ἀγνότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος εἰς ὄργια τυφλῆς ἐκδικήσεως, μίσους καὶ κτηγώδους καταστροφῆς, — ἔθνος λαβὸν ὡς ἕνδαλμα τὴν λατρείαν τῆς ὑλῆς καὶ τὸν κορεσμὸν τῶν παθῶν, φαίνεται μοι ἐντελῶς ἀπολωλός, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ἐκ συμφώνου γίνη ἔκτακτος καὶ γενικὴ ἀπόπειρα ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὑψηλὴν σφαῖραν τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων, εἰς τό σέβας τοῦ ἰδεώδους, εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀυταπαρνήσεως! Τὴν ὠφελιμωτάτην ταύτην ὥθησιν, τὴν γενναῖαν ταύτην ἀρχὴν, ὁφείλουσι γὰ δώσωσιν οἱ ἐκλεκτοὶ γόδες τοῦ ἔθνους· τό χρέος τοῦτο ἀνήκει πρὸ πάντων εἰς τοὺς

(1) Τὸ πόνημα τοῦτο ἔστι τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Μάτζινη (Giuseppe Mazzini), περατωθὲν τῇ 3 Μαρτίου 1872, τῆς 8 ἡμέρας πρὸ τῆς ἀποβίωσις του· ἔστι δὲ ἡ κριτικὴ συγγράμματος τοῦ E. Renan, ἐπιγραφομένου: *La Réforme Intellectuelle et Morale de la France.*

συγγραφεῖς τοὺς δυναμένους νὰ γοήσωσι τὸ μέγεθος καὶ τὰ αἴτια τοῦ κακοῦ καὶ νὰ ἐφεύρωσι τα κατάλληλα φάρμακα πρὸς θεραπείαν, συνῳδὰ πρὸς τὴν ἴστορικὴν παράδοσιν τοῦ τόπου καὶ τὴν σημερινὴν τάσιν τῆς Εὐρώπης. Άτυχῶς ἡ ἀκηδία, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἡ ἀποχώρησις τῶν ἔξοχῶν συγγραφέων τῆς Γαλλίας κατήντησε γενικὴ κατ' αὐτὰ τὰ ἔτη, καὶ τοῦτο θετικὸν καὶ σπουδαιότατον σημεῖον παρακμῆς. Έν τῷ κύκλῳ τῆς ἐνεργητικότητος, παράδοξόν ἐστι συγάμα καὶ λυπηρὸν τὸ νὰ βλέπῃ τις ἄνδρας οἵοι οἱ L. Blanc, Ed. Quinet, Schœlcher, Arago, Gambetta, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μένοντας ἀπαθεῖς θεατὰς τῆς Παρισιανῆς ἐπαναστάσεως, ἐνῷ διὰ τῆς ἐπιόροής καὶ ἐπεμβάσεως αὐτῶν ἡδύγαντο νὰ ὅδηγήσωσι πρὸς εὐγενέστερον σκοπὸν τὸν λαὸν· ἐπὶ δέ ἀμφιόρεπεῖς μεταξύ Ἐθνοσυγελεύσεως, ἡς οὐδόλως συμμερίζονται τάς ἰδέας καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ κινήματος ὅπερ, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἀγικάγων καὶ ἐλεειγῶν ὑλιστῶν, δὲν ἡδύγατο ἡ νὰ λήξῃ οἰκτρῶς, ως καὶ ἐγένετο. Έν τῇ διανοητικῇ σφαίρᾳ οἱ ὑψηλότεροι νόες μένουσιν ἄφωνοι καὶ ἀπηυδηκότες, ως ὁ Guizot, ἡ ἐπιμένουσιν ἐναγτίον πάντων ἐπαινοῦντες τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν παντοδυναμίαν τῆς Γαλλίας, ως ὁ V. Hugo· ἄλλοι δὲ ζητοῦσι τὴν θεραπείαν τῶν παρόντων διειγῶν εἰς τὴν παλιγόρθωσιν τοῦ παρελθόντος, ως ὁ Renan· ἐν τούτοις, οὐδεὶς ἔχει τό θάρρος νὰ κηρύξῃ δημοσίᾳ τὰ πλημμελήματα καὶ τὰς πλάγας, — αἴτια τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως, — οὐδεὶς τολμᾷ, οὐχὶ ἐπὶ φατριαστικῷ σκοπῷ, ἀλλ' ἐλπίζων ἐπὶ αἰσιωτέρῳ μέλλοντι, νὰ διδάξῃ καὶ ἐνδείξῃ εἰς τὸν Γαλλικὸν λαὸν ὅτι ἐν τῇ λήθῃ παρελθόντος πολλάκις ἐνδόξου ἀλλά συγγότερον μιαροῦ, θέλει εὑρειγ νέαν ἴσχυν καὶ εὔχλειαν. — Τοιοῦτο θάρρος ἔσχεν ὁ Δάντης, αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν παρέσχε τῇ πατρὶδι αὐτοῦ

Ιταλίᾳ. — Ἡ φυσικὴ καὶ ἀπανταχοῦ παραδεδεγμένη συνήθεια, πρὸ πάντων δ' ἐν Γαλλίᾳ, τοῦ ζητεῖν πάντοτε ἐν ταῖς δύσ- πραγίαις ως ἀποπομπαῖον τράγον ἀτομόντι ἢ ὅμαδα ἀτόμων οὐ' ἀποκαταστηθῶσιν ὑπέυθυνα τῶν πταισμάτων καὶ τῶν δυστυχιῶν ὀλοκλήρου ἔθνους, ἀληθῶς ἐστὶν οἰκτροτάτη, διότι ωθεῖ τὸ ἔθνος πρὸς τὴν κολακεῖαν καὶ τὴν ἀδράνειαν.

— Οἱ Ναπολέων, καὶ μετέπειτα ὁ ἀγεψίδος αὐτοῦ, — ἐλεεινὴ τοῦ πρώτου παρῳδία, — τό τυφλὸν σέβας πρὸς παρελθὸν ἐν- τελῶς τετελεσμένον τῶν δπαδῶν τῶν Βουρβόνων, ἡ ἀμβλυω- πία καὶ ὁ ἐγωϊσμὸς τοῦ Λοδοβίκου Φιλίππου, ταῦτά εἰσι συμ- βεβηκότα εἴτε χυδαῖα εἴτε ἡρωϊκὰ ἐν τῇ Γαλλικῇ ἴστορίᾳ, καὶ οὐκ εἰσιν αἴτια ἀλλ' ἀποτελέσματα· δὲν ἐπιχειρῶ νὰ μετριάσω τ' ἀμαρτήματα τῶν ἀτόμων, οὔτε νὰ ἐλαττώσω τὴν μεγίστην καὶ τρομερὰν εὐθύνην ἐκείνων, οἵτινες πρὸς ἕδιον ὄφελος καρποῦνται τὰ πάθη καὶ τὰς κακίας ὀλοκλήρου λαοῦ. ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ εὑρίσκεται βαθυτέρα, καὶ ὁ πειρασμὸς εἰσέρ- χεται διὰ ρήγματος ἥδη ἐτοίμου. Ότε ἔθνος ἀλλάσσει βασιλέα ἢ πολίτευμα καθ' ἑκάστην δεκαπενταετίαν ἢ εἰκοσαετίαν, ἀλλη- λοδιαδόγως ἢ πρὸ 80. ἐτῶν, ὅτε μὲν βαδίζονται πρὸς τὰ πρόσω, ὅτε δὲ δοκιμάζονται μεγίστας καταπτώσεις χωρὶς νὰ δύνηται νὰ ἐξέλθῃ αὐτοῦ τοῦ ὀλεθριωτάτου κύκλου, ἀείποτε ἐπιζητοῦν τὴν πρόοδον, οὐχ ἡττού δὲ ἀγίκανον νὰ προοδεύσῃ κἄν βῆμα, τοῦτο τραγῶς δεικνύει. ὅτι τό κακὸν ἥγγισε τὰς ζωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις· ἀνάγκη πᾶσα ὅθεν νὰ ἐξιχνιάσῃ τις ὅποιον τοῦτό ἐστι, νὰ τὸ δρίσῃ, νὰ τὸ προσβάλῃ πρόρροΐζα ἄγευ δισταγμοῦ, καὶ ἄγευ κρυψινοίας, πλὴν οὐδεμίαν δυστυχῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπόπειραν ἡ Γαλλία μέχρι τοῦδε ἐπεχείρησε.

Δύω μέχρι σήμερον ἐσφαλμέναι ιδέαι ἐμποδίζουσι, καὶ

ἀπεπλάνησαν τῆς προόδου τό Δημοκρατικὸν κίνημα ἐν τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Εὐρώπῃ: α' — ἡ κοινὴ γνώμη, ὅτι ἡ ἀπαρχὴ τοῦ γενικοῦ πολιτισμοῦ ἐστὶν ἡ ἀπαλλοτρίωτος ἀποστολὴ τῆς Γαλλίας, — καὶ β' ἡ τυφλῶς παραδεδεγμένη γνώμη ὑπὸ τοῦ Δημοκρατικοῦ κόμματος ἐν Γαλλίᾳ, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1789 ἤρξατο γέας ἐποχῆς, καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο λείπεται εἰμήνα ἢ φαρμασθῶσι πρακτικῶς αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ παραδόσεις τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ δευτέρα αὕτη ἴδεα κυρίως ἐξηγεῖ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῆς Γαλλίας, καὶ αὐτὴν θέλομεν σπουδάσειν.

Ἡ κυριωτέρα πολιτικὴ θεωρία αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεώς ἐστιν ἡ θεωρία τῶν δικαιωμάτων· τό τὴν δόγμα, ἐξ οὗ πηγάζει αὕτη, ἐστὶν ὁ οὐλισμὸς, ὃστις ὥρισε τὸν βίου ώς ἴχνη λασίαν τῆς εὐδαιμονίας· ἡ δοξασία αὕτη προύκαλεσε τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ ἐγὼ, καὶ ἡ ἀπόρροια αὐτῆς τῆς θεωρίας καθιέρωσε τὴν προτίμησιν τῶν συμφερόντων, ἀδιάφορον ἐὰν ἐφώτισαν διὰ ζωηρῶν ἀκτίνων τὴν ὁδὸν τοῦ μέλλοντος ἄνδρες ἀποθανόντες προφῆται ἢ μάρτυρες ἄλλων ἴδεων, ἄλλων ἀργῶν. — ἡ βάσις τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοιαύτη ἐστίν.

Ἡ Γαλλία ἴδιοποιήθη τὰς ἴδεας ταύτας ἀς ποσῶς δὲν μετέβαλεν, ὅτε ὁ δεσποτισμὸς διεδέχθη τὴν βίαν καὶ τὰς ὄχλοκρατικὰς ταραχὰς, προσέτι οὐδὲν ἔπραξεν ἵνα φέρῃ μεταρρύθμισίν τινα μεθ' ἀς τελευταῖον ὑπέστη καταστροφὰς· αἱ συνέπειαι πρόδηλοι δι' ὅντινα μικρὸν γιγάντει τὴν λογικὴν τῆς ἴστορίας· τὰ δικαιώματα ἀτόμων ἢ κοινωνικῶν τάξεων ὁσάκις δὲν ἐξαγγίζωνται διὰ παραχωρήσεων καὶ θυσιῶν, οὐδὲ συγκερνῶνται ὑπὸ τῆς κοινῆς πίστεως εἰς τὴν δόγμαν, θᾶττον ἢ βράδιον εύρεθήσονται εἰς σύγκρουσιν, καὶ ἅμα ώς

ἀναφανῶσιν ἀπαιτήσεις ἐναντίαι, μεσολαβήσουσι τα πάθη καὶ τό μῆσος· ή ἔλλειψις ἡθικοῦ γόμου ἀγωτέρου τῶν δικαιωμάτων, καὶ εἰς δυνάπτες νὰ ὑποτάσσωνται ἐπικαλούμενοι αὐτόν, καταντῷ γὰ φέρῃ ἀνεπαισθήτως τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν πεπραγμένων.

Η ἐπιτυχία τότε ἀποκαθίσταται τό σύμβολον καὶ τό σημεῖον τῆς νομιμότητος· μικρὸν κατὰ μικρὸν ή λατρεία τοῦ καθεστῶτος ἔξιστραχίζει τὴν λατρείαν τοῦ ἀπολύτως ἀληθοῦς, καὶ ή τάσις αὕτη τοῦ πνεύματος ἀπολήγει εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς δυνάμεως· κατὰ συγέπειαν ἐπιδιώκουσι τὴν δύναμιν καὶ αὐτοὶ ἔχεινοι οἱ ἐπικαλούμενοι τὰ ἵερὰ ὄγόματα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης· τὴν ἐπιδιώκουσι δὲ ως τὸ καταλληλότερον μέσον ἐπιτυχίας: Η ὑπεράσπισις τῆς ἐλευθερίας μεταχειρίζεται τὰ ὅπλα τῆς τυραννίας· ή ἐπανάστασις ἀντιπροσωπεύεται ὑφ' ἕνδος Saint-Just καὶ Robespierre, καὶ δὲ τρόμος, γινόμενον σύστημα κυβερνήσεως, ἐγείρεται ως ἱερὰ ἀποστολὴ!

Οτε ή ἐπανάστασις, ἐκνευευρισμένη ὑπ' αὐτῶν τῶν καταχρήσεών της, τέλος ἐπιγίγη ὑπό ράδιούργου καὶ τυχηροῦ στρατηγοῦ, νέα τάξις πραγμάτων ἀντικατέστησεν αὐτὴν· ἀλλ' οἱ λαοί, ἀνατραφέντες ἐν τοιαύταις πολιτικαῖς διξασίαις, ἔμειναν ἔτι πιστοὶ αὐταῖς καὶ μετὰ τὸν γέον διοργανισμὸν· ή δύναμις ἐγένετο διοικητικὴ συγχέντρωσις, ὁ πολιτικὸς βίος κατήντησε μονοπώλιον τοῦ κράτους, καὶ ὅστις ἐτόλμησε νὰ ταράξῃ τὴν κοινὴν γάρχην, ἀγηλεῶς ἐπιμωρήθη· τότε ὁ ἐγωὶσμός βαθύτερον παρεισέφρυσεν ἐν τῇ ἀνθρωπίᾳ καρδία συγεπειᾶ τοῦ ψευδοῦς ὅρισμοῦ τοῦ βίου, καθ' δυνάμενος προτροπαῖ, αὐτοῦ ἐστὶν ή ζήτησις τῆς εὐδαιμονίας. αἱ εὐγενεῖς προτροπαῖ, αἵτινες ἐν τῇ ζωηρότητι τῆς ἡλικίας ή ἐν τῇ ἀκραιφνεῖ

κινήσει ἐπαγαστάσεως, προύκάλουν τὴν ζήτησιν τῆς γενικῆς ἐυτύχίας, τῆς ἀρμογίας μεταξὺ τῶν ἴδιωπικῶν συμφερόντων καὶ τῶν τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, αἱ ὡθήσεις αὗται κατεπνίγησαν, ἐκλείψαντος τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς πίστεως, ὑπὸ τῶν ψυχρῶν λογισμῶν τῆς ἡλικίας ἢ τῆς ὑπάρξεως τῶν καθεστώτων. Όσοι δ' ἐπέτυχον ἀδελφίζοντες διὰ τινα χρόνον σὺν τῷ λαῷ, ἀφοῦ κατώρθωσαν ὅτι ἐπεθύμουν, — ἐπιλήσμονες τῶν ὑποσχέσεων, τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν κοινῶν συγθηκῶν, — εὐγαριστοῦνται ἀπολαύοντες τῶν κεκτημένων δικαιωμάτων, καὶ ἀφίνοντες πάλιν τὸν ὄγλον ζητοῦντα νὰ κερδήσῃ ἄλλα διὰ παντοῖων τρόπων· τὰ ὑλικὰ δῆθεν συμφέροντα καταντῶσι τὸ μόνον μέτρον παντὸς πλοῦτος δὲ καὶ δύγαμις ἐνώπιον τοῦ ὄγλου σήμερόν εἰσι συγώνυμα τοῦ μεγαλείου. — Η Ἑθνικὴ πολιτικὴ οὐκ ἔστιν ἢ πολιτικὴ ὑποψίας, φθόνου καὶ διαζεύξεως μεταξὺ τῶν πασχόντων καὶ τῶν ἀπολαυόντων τῶν ἀγαθῶν, μεταξὺ τῶν χαιρόντων πλήρη ἐλευθερίαν καὶ ἔκεινων δι' οὓς ἢ ἐλευθερία ἔστι λέξις κενὴ σημασίας. Καθόσον ἀφορῇ τὴν διεθνῆ πολιτικὴν, λησμονεῖ πάντα κανόνα δικαιοσύνης, πᾶν αἴσθημα δικαίου ἔστι πολιτικὴ ἐγωΐσμοῦ καὶ ἐπαγαστάσεως, ἄλλοτε μὲν ταπεινουμένη, ἄλλοτε δέ θηρεύουσα τὴν δόξαν πρὸς ζημίαν ἄλλου· τὰ σοφίσματα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ συστήματος ἔξευγενίζουσι τὰ ἀμαρτήματα καὶ τὰ ἐγκλήματα, διδάσκουσι τὴν ἀδιαφορίαν ἢ τὴν ἀπαθῆ θεώρησιν, τὴν λατρείαν τοῦ ἔξωτεροῦ ἐν ταῖς τέχναις, τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν ἢ τὴν ἀγρίαν ἀποστασίαν· ἐν τῇ πολιτικῇ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικωτέρας παραγωγῆς ἀντὶ τοῦ ἀνθρωπίου προβλήματος· ἢ τιμωρία ἔπειται τῷ ἐγκλήματι μᾶλλον ἢ ἡ τον ταχεῖα, μᾶλλον ἢ ἡ τον αὐστηρὰ, πλὴν πάντοτε ἀδυσώ-

πητος καὶ ἀνέκφευκτος. — Ιδοὺ ὅποια ἡ κατάστασις εἰς τὴν ὑπέπεσεν ἡ Γαλλία ἔνεκα τῆς παραδεδεγμένης θεωρίας τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς εὐζωτίας ως σκοποῦ τοῦ θίου. Οὐ καθαρός, ἢδη ἀρξάμενος, μή δυνάμενος νὰ διαρρήξῃ τὸν ἀδιέξοδον κύκλον τοῦ παρόντος καὶ νὰ προοδεύσῃ εἰς τὰς γέας τρίβους τοῦ μέλλοντος, γῦγε εὔρισκεται ἐν δευτέρᾳ φάσει πολλῷ σπουδαιοτέρᾳ. Θέλει δ' ἔτι μᾶλλον χειροτερεύσειν ἐὰν οἱ μεγάλοι τῆς Γαλλίας νόει, οἱ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ ἀτρομήτου καὶ ἀκριφγοῦς πατριωτισμοῦ, μή ἀποφασίσωσιν ἐκ συμφώνου νὰ εἴπωσιν εἰλικρινῶς καὶ καθαρῶς ὅλην τὴν ἀληθείαν εἰς τοὺς συμπάτριωτας αὐτῶν, ἐπειδὴ αὕτη, λεγομένη ὑπό ξένου, προκαλεῖ τὴν ἀντίστασιν, ἐρεθίζουσα τὴν ἔθνικὴν ὑπερηφάνειαν, ἥτις ἐπιζῆται τῆς καταστροφῆς.

Ἄντι νὰ χωρίζωνται οἱ συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ὅπερ πολλάκις πράττουσιν οἱ Renan, Montégut, καὶ ἄλλοι, ὥφειλον ἀπαντεῖς οἱ Γάλλοι, οἱ ἔχοντες ἐπιρρόήν καὶ ἀληθῆ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, νὰ ἔνωθῶσι πρὸς τὴν ἐνδελεχῆ διάδοσιν τῆς ἀληθείας. Ιδοὺ ὅμως ὅποια ἐστὶν ἡ ἀληθεία: ἡ θεωρία τῶν δικαιωμάτων ἐγδέχεται μὲν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καταστροφὴν πολιτεύματος πολιτικοῦ εἴτε τυραννικοῦ εἴτε ἐν παρακμῇ, ἀδυγατεῖ ὅμως νὰ συστήσῃ ἐπὶ ἐδραῖων βάσεων νέαν κοινωνίαν· τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐγὼ οὐδὲν ἄλλο ἴδρυει ἢ τὸν δεσποτισμὸν ἢ τὴν ἀναρχίαν· ἡ ἐλευθερία ἐστὶ τὸ μέσον δι' οὗ φθάγομεν εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ σκοπὸς· ἡ ἴσθτης ἐν τῇ ἀληθείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἐστὶν ἀνόητος ἀργησις τῶν γόμων τῆς φύσεως, καὶ ἂν ἐφικτὴ ἦτον ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς, ἢθελεν ἄγειν τὸν ἀνθρωπὸν εἰς τὴν ἐντελῆ ἀπάθειαν· τὸ μυστήριον ἀρμονικῶς κοινωνικοῦ συστήματος δὲν δύναται νὰ πηγάσῃ οὔτε ἐκ τῆς βουλήσεως ἐνδεικτικοῦ,

ούτε ἐκ τῆς ψῆφου ὀλιγαρχικοῦ σώματος εἴτε ἄπαντος τοῦ λαοῦ, ἔκτὸς ἐὰν ἡ ψῆφος στηρίζηται ἐπὶ τῇ προγενεστέρᾳ παραδογῇ ἡθικῆς τινός βάσεως, — συναδούσης πρὸς τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἴστορικὰς παραδόσεις τοῦ ἔθνους, καὶ συγχωνευούσης αὐτὰς τῇ συναισθήσει τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως, ὅπως οὕτω, τρόπον τινὰ, γένηται ἡ ψυχὴ μᾶς ἐποχῆς. Ὁ λαός οὐκ ἔστιν ἰδεῶδες πλάσμα, ἔστι τό σύνολον τῶν ἀτόμων καὶ τῶν τάξεων συνηγωμένων πρὸς σχηματισμὸν ἔθνους, ἀλλ' ἐμπνεομένων ὑπὸ τῆς αὐτῆς θρησκείας, πιστῶν εἰς κοινὰς συναλλαγὰς, καὶ ἐπιδιωχόντων ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν· ὁ δὲ σκοπὸς οὗτος ἔστιν ὁ ἀληθῆς κυρίαρχος.

Η ἐπανάστασις θεωρεῖται ἱερὰ καὶ δικαία ὅταν προκαλῆται ἐν ὄγριματι τῆς προόδου, καὶ ὅταν δύνηται νὰ ἐπιφέρῃ μεταρρύθμισεις ἡθικὰς, νοητικὰς καὶ ὑλικὰς δι' ἄπαν τὸ ἔθνος· αἱ ἐνεργούμεναι ἐπαναστάσεις ὑπὲρ τῆς ἀποκλειστικῆς ὑπεροχῆς μᾶς μόνης μερίδος τοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν λοιπῶν οὐκ ἔστιν ἄλλο εἴμην ἀνταρσία πάντοτε ἐπικίνδυνος καὶ ἄκαρπος.

Πᾶσα ἀληθῆς ἐπανάστασις πρέπει ἐν πρώτοις νὰ προτείνῃ νέον πρόβλημα τελειοτέρας ἐκπαιδεύσεως πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ παλαιοῦ· πᾶσα ὄντως ἔθνικὴ κυβερνησίς ἔστιν ὁ γοῦς, τὸ γυνήσιον αὐτημα τοῦ λαοῦ, προσπαθοῦσα νὰ εἰσαγάγῃ ἐν τῇ πράξει αὐτὴν τὴν νέαν ἀρχὴν ἐκπαιδεύσεως· Πρόκειται νὰ διοργανωθῇ τοιουτοτρόπως ἡ πολιτεία, ὥστε νὰ ἡ συνάμα ὑπεύθυνος καὶ ἵκανὴ νὰ διερμηνεύῃ πιστῶς τὰς ἀρχὰς ταύτας, χωρὶς νὰ ἔχῃ συμφέρον ἡ δύναμιν νὰ διαφθείρῃ αὐτὰς. πᾶσαι αἱ περὶ πολιτείας θεωρίαι αἱ στηρίζομεναι ἐπὶ δυσπιστίᾳ, ὑποψίαις, ἀντιστάσει καὶ ἀνταγωνισμῷ μεταξύ κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων, χαρακτηρίζουσι τὰς μεταβατικὰς περιόδους· ἔστιν εὐγενὴς καὶ πρόσκαιρος διαμαρτύρησις κατ' ἐκρύθμου

καὶ συστηματικῆς καταστάσεως, ἀλλ' ἀδυνατοῦσι νὰ παράσχωσι μόνιμόν τι καὶ νὰ ὠθήσωσι τὸ ἔθνος πρὸς τὰ κρέιττω σπουδαίως καὶ ἐνεργῶς.

Η ἀρχὴ ἵερά ἐστιν οὐχὶ ὅταν τυγχάνῃ οὖσα πτῶμα γεκρᾶς ἀρχῆς ἢ ψεῦδος, ἀλλ' ὅταν μετέχῃ τῆς ἴσχύος, καὶ τῆς ἀναγκαῖας ἴκανότητος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης, τοῦτέστι τοῦ ἀντιπροσωπεύειν καὶ ἀναπτύσσειν τὰ ἡθικὰ στοιχεῖα τῆς ἐποχῆς. Τὸ αἰώνιον τῆς ἀνθρωπότητος πρόβλημα ἐστιν οὐχὶ τό καταστρέφειν τὴν ἔξουσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀντικαθιστάναι τὴν νόμιμον ἔξουσίαν ἀντὶ τῆς κιβδήλου· οὐδὲν ἀνατρέπεται, οὐδὲν δημιουργεῖται, ἀλλὰ τὸ πᾶν μεταβάλλεται ἀναλόγως τῆς ἡθικῆς καὶ νοητικῆς ἡμῶν ἀναπτύξεως εἰς τὴν ἐφθάσαμεν ἢ δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν.

Η ἐκπαίδευσις, ἡ οἰκογένεια, ἡ κοινωνία, ἡ ἐλευθερία, ἡ αττική, ἡ θρησκεία εἰσὶν αἰώνια στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὅθεν δὲν πρέπει τις νὰ τὰ διαχωρίζῃ· ἐκάστη ὅμως ἐποχὴ κέκτηται τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ μεταποιῇ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, ἀναλόγως τοῦ πνεύματος τοῦ αἰώνος, τῶν προόδων τῆς ἐπιστήμης, τῶν γέων γόμων τῶν κοινωνικῶν καὶ διεθνῶν σχέσεων, κλπ., διὸ ἡ δημοκρατία, ὑπ' αὐτῶν τῶν ιδεῶν ἐμφορουμένη, ὁφεῖται ν' ἀποταχθῇ τοῦ συστήματος τῶν ἀρνήσεων. Κατάλληλοι καὶ λυσιτελεῖς ὅτε ἐπρόκειτο νὰ διαρρήγῃ ἡ ἄλυσις, ἡ συγδέουσα τὴν ἀνθρωπότητα μετὰ τοῦ παρελθόντος, ἐπιβλαβεῖς καθίστανται σήμερον ὅτε πολεμοῦμεν ἵνα κατακτήσωμεν τὸ μέλλον. — Εὰν ἡ δημοκρατία δὲν ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν τὴν ὁδὸν, καταδικάζει αὐτὴν εἰς θάνατον, — ως πᾶσα ἀντιτυπία, — ἐν ἀγαρχίᾳ καὶ ἀνικανότητι. — Ο βίος ἡμῶν οὔκ ἐστι πρὸς ζήτησιν τῆς εὐδαιμονίας, — εὐδαιμονίας ἀδυνάτου καὶ ἀνυπάρκτου ἐν τῷ κόσμῳ

τούτῳ. — ὁ βίος ἐδόθη ως ἀποστολὴ, ἄλλως, οὔτε ἀξίαν οὔτε
ἔννοιαν ἔχει. ὁ βίος δὲν ἀνήκει ἡμῖν, ἀνήκει τῷ θεῷ, διὸ ἔχει
προορισμὸν καὶ νόμον· τό ἀνακαλύψαι τὸν νόμον τοῦτον,
εὑρεῖν τὸν προορισμὸν καὶ συνεπῶς ἐφαρμόσαι τὰς διανοίας
καὶ τὰς πράξεις ἡμῶν, τοιοῦτό ἐστι τό ἡμέτερον ἔργον. —
Πρῶτον πρέπει νὰ προηγήται ἡ Ἱερὰ ρήτρα τοῦ καθήκοντος.
ὁ ἀνθρωπος δὲν ἔχει ἄλλο φυσικὸν δικαιώματα εἰμήν, νὰ « προ-
« σπαθῆ ἵν' ἀπαλλαγῇ παντὸς κωλύματος, ὅπως ἐλευθέρως
« ἐκπληροῦ πάντα τὰ καθήκοντα. » — Πάντα τα λοιπὰ
δικαιώματα ἀπόρροιαν εἰσι τῶν ἡμετέρων πράξεων καὶ τῆς
ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος· ἡ ὑλικὴ κτῆσις, ως καὶ ἡ
νοητική, εἰσι μέσα ἐπιτεύξεως, ὅργανον δι' οὗ ἐκτελοῦμεν τὸν
ἡμέτερον σκοπὸν, τὸν ἡμέτερον προορισμὸν· εἰσὶ δὲ σεβασταὶ
μόνον ως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Εάν τὰς θεωρῶμεν ως
προορισμὸν τοῦ ἡμετέρου βίου, ἵσως κατορθώσωμεν νὰ μετα-
φέρωμεν τὸν ἐγωΐσμὸν ἀπὸ μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως εἰς ἄλλην,
οὐδέποτε ὅμως θέλομεν κατορθώσειν ὅπως ὁ ἐγωΐσμος θυσια-
σθῆ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, οἷοςδήποτε καὶ ἀν ἦ ὁ νόμος,
οἷοςδήποτε καὶ ἀν ἦ ὁ ἡμέτερος προορισμός, — καὶ ἀπό
ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν ἀποκαλύπτεται ἡμῖν ἐναργέστερον, ὅτι
οὐκ ἐστὶ δυνατὸν νὰ προοδεύσωμεν οὔτε εἰς τὴν ἀνακάλυψιν
τοῦ πρώτου, οὔτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ δευτέρου χωρὶς νὰ
μεταγειρισθῶμεν ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ἀνθρωπότητος· ὅθεν
ἡ στεγή κοινωνία καὶ ἔνωσις μετὰ τῶν δύοιων ἐστὶν ἐν τῶν
πρωτίστων καθηκόντων ἡμῶν· ἔκαστος ζῆ ὡργὶ δι' ἑαυτὸν,
ἄλλὰ δι' ὅλοκληρον τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ
βαδίσωμεν ἀτομικῶς οὐδὲ βῆμα πρὸς τὰ πρόσω πάνευ τῆς
γενικῆς προόδου. Ἡ ὑπερτάτη τῶν ἀρετῶν ἐστὶν ἡ θυσία καὶ ἡ
αὐταπάργησις, καὶ συγίσταται εἰς τὸ σκέπτεσθαι, τό ἐνεργεῖν,

καὶ ἐν τῷ χρείᾳ τό καλέσῃ, τό ὑπομένειν οὐχί δι' ἡμᾶς αὐτοὺς,
ἀλλὰ χάριν ἄλλων, ἵνα ὑπερισχύσῃ τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τοῦ κακοῦ.
Οἱ ὅροι τοῦ προβλήματος μένουσιν οἱ αὐτοί, — ἐπιτελεῖν τὴν
εὔτυχιαν ἀπάντων σήμερον ώς καὶ πρότερον ἴδον τό ἡμέτερον
ἔργον, πλὴν τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστι τό αὐτό· ὁ σκοπὸς, δι' ὃν
ἐπιχειροῦμεν τό ἔργον τοῦτο, ἥλλαξε, τὸ τέλος ὅπερ θηρεύομέν
ἔστι νέον, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς διαφορᾶς ἐπελεύσονται διάφορα
ἀποτελέσματα· θέλομεν ἀναπτύξειν τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῇ
ἀγάπῃ καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ οὐχὶ πλέον ἐν τῷ παρόντι ἀπεγέθει
ἔγωγεισμῷ. ὅστις ἔστιν ἡ πληγὴ ἴδιως τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος.

Η Γαλλία ἐπελάθετο τῶν κανόνων τούτων, παρέδωκεν εἰς
τὸν κτηνώδη ὑλισμὸν τὰς εὐγενεῖς ρόπας αὐτῆς, ἀντίλλαξε
τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἀντὶ κούρης ἐθνικῆς
φιλαυτίας, ἐγκαταλείψασα τό ἴδεωδες ἐκεῖνο πρὸς ὃ εἶχεν
ἀφιερωμένον ἄκρον σεβασμὸν, καὶ σήμερον ἔτι ἐπιδιώκει τὰς
ἡδονὰς· εἰς τὰς προτέρας πρὸς τὸ μέλλον ἐπιθυμίας διεδέχθη
τυφλὴ καὶ ματαλα λατρεία πρὸς ἐπαγάστασιν, τίτις ἀπλῶς
ἔθεσε τέρμα εἰς περίοδον τοῦ παρελθόντος· τὴν ἀγάπην πρὸς
τὰλλα ἔθνη καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν ἴσβτητα ἀντικατέστησεν
ὄνειρόν τι γενικῆς ἥθικῆς ὑπεροχῆς· τά τελευταῖα δυστυχή-
ματα δικαίως ὑπέστη. εἰσὶν ἡ τιμωρία τῆς ἀπιστίας εἰς τὰς
ἀρχὰς αὐτῆς καὶ εἰς τὰς ὑποσχέσεις, δι' ὃν ἐδελέασε τάξιν
ἔθνη, — τοῦ ζωηροῦ μίσους τοῦ σήμερον διαχωρίζοντος τὰς
τάξεις ἀντὶ τῆς δημοκρατικῆς ἀδελφότητος, — τῆς φαυλό-
τητος καὶ ἐξευτελισμοῦ, ὑποκυψάσης εἰς τὴν β' αὐτοκρατορίαν,
καὶ παραδεχθείσης τὸν κατὰ τῆς Γερμανίας πόλεμον. ὅπως
ἔξαγνισθῇ, ὅπως ἀναλάβῃ, ὁφείλει ἡ Γαλλία ν' ἀποτινάξῃ
ὅλοτελῶς τὴν περίοδον τῶν τελευταίων 80. ἐτῶν, ὁφείλει
ἀφεύκτως νὰ δράμῃ γέον στάδιον.

B'

Οἱ μοναρχικὸι συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας προσδοκῶσι τὴν παλιγγενεσίαν τῆς πατρίδος ἐκ τῆς ἐπανακάμψεως εἰς τὸ παρελθόν, ώς ἂν μὴ ἡ διὰ παντὸς τετελεσμένον μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789! Ἀνατρέχοντες εἰς τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς Ἰστορίας, ἐπειδὴ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα ἔπλασε τὴν ἐγχώριον ἔνωσιν, ἀπολήγουσι συμπεραίνοντες ὅτι ἡ πατρὶς αὐτῶν πρέπει νὰ μένῃ μοναρχικὴ, καὶ ὅτι ἡ ἀπάτη τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο τὸ γ' ἀποκεφαλίση τὴν μοναρχίαν. Ἀγαντιρρήτως ἀδύνατον ἐκ προοιμίων γ' ἀποκαθιστᾶσι μόνιμοι νόμοι, οὔτε μιμήσει ἵδεώδους ἀρχετύπου, πορισθέντος ἀπὸ ξένου ἔθνους, οὔτε τῇ μονήρει θεωρίᾳ ἀτόμου. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀπάτην πολλοὶ ὑπέπεσον, καὶ σχεδὸν ἄπαγτες οἱ μεταγενέστεροι σοσιαλισταί. Οἱ θεσμὸι δὲ δημιουργοῦνται, εἰσὶν ἀπόρροιαι αὐτῶν, εἰσὶν ἀποτέλεσμα αἵτιῶν, ἵδιων δυνάμεων ἐκάστου λαοῦ, κοινωνικῆς διοργανώσεως καὶ παλαιῶν ἐθῶν, ἴστορικῶν παραδόσεων, ἀποκαλυπτουσῶν τὸν νόμον τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν· ἀλλ' ἔὰν ἡ σπουδὴ αὕτη τῶν αἵτιῶν, τῶν δυνάμεων, τῶν παραδόσεων δύνηται καὶ πρέπει νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ ὅπως

ἀνεύρωμεν τὸ ἀξιωματικόπερ ὕφειλε προτίστασθαι τῶν νόμων καὶ τῶν θεσμῶν τοῦ ἔθνους, οὐκ ἴσχύει νὰ μᾶς ἐνδεῖξῃ τὴν βελτίωνα μέθοδον ἵνα ἔξασκήσωμεν αὐτὸ τὸ ἀξιωματικό. Ἡ ἀπάτη δὲ, ἀπάτη λίαν παράδοξος δι' ευφυεῖς γόας, ἐστὶν ἀκριβῶς τὸ μὴ διακρίνειν τὸ ἀξιωματικό πάπλω τῆς μεθόδου τῆς ἐφαρμοζόνσης αὐτὸ. Ἡ μοναρχία δὲν ἀποτελεῖ ἀξιωματικό, ἐστι μέθοδος τοῦ κυβερνᾶν, ἱστοριῶν ἥδη παρελθόντος καιροῦ. Ἡ ἴστορία λαοῦ τραγῶς ἀποκαλύπτει τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐντολὴν αὐτοῦ· τῇ ἐντολῇ ταύτῃ προσοικειοῦμεν τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τοὺς γόμους· ἀλλὰ πῶς καὶ τίγι τρόπῳ ἡ ἐντολὴ τοῦ λαοῦ ἀποπληρώθησεται. ὑπὸ τῶν ἔθνων; τοῦτό ἐστι πρόβλημα μεταβαλλόμενον ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχήν. — Μᾶλλον παντὸς ἄλλου λαοῦ ἡ Ρώμη ἔσχε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐκπολιτεῦσαι τὸν Λατινο-γερμανικὸν Κόσμον, καὶ ἡ ἐντολὴ ἐξεπληρώθη διὰ διαφόρων μέσων: διὰ τοῦ ξέφους τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Ἀυτοκρατορίας κατὰ τὴν μεγάλην Ρώμαιικὴν περίοδον, ἐπειτα διὰ τοῦ λόγου τῶν Παπῶν, καὶ τέλος κατὰ τὴν δευτέραν σημαντικὴν περίοδον, διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν Ιταλικῶν Δημοκρατιῶν.

Ἀξιωματικοὶ πολλοὶς αἰῶνας διέρχεται μεχριζοῦ, ως ἀνωτέρω ἐιρηται, δισην ἐν ἀυτῷ ἐμπεριέχει ζωὴν καὶ δύναμιν, μεταδώσῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἐν ἀυτῇ ἐνσαρκωθῆ· ἀπ' ἐναντίας τὰ μέσα ἅπινα μεταχειρίζεται, συγνάκις ἀλλάσσουσιν ἀναλόγως τῆς βαθμιαίας τοῦ ἔθνους ἀναπτύξεως. Ἐν μέρει ἀληθινὸν διεί τὴν Μοναρχία διὰ τῶν ἀγώνων αὐτῆς κατὰ τοῦ φεουδαλισμοῦ συνετέλεσεν ὅπως φέρη τὴν ἔθνικὴν ἐνότητα ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ὥσπερ τοῦτο ἐν Ἀγγλίᾳ κατωρθώθη ὑπὸ τῆς Ἀριστοκρατίας διὰ τῶν διηγεικῶν ἐναντιώσεων ἀυτῆς κατὰ τῶν δεσποτικῶν τάσεων τῆς μοναρχίας, καὶ οὕτω συγκρηγησεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χαρακτηριστικοῦ

σημείου τῆς ἐθνικῆς εὐφυΐας. Ἐπίσης ἀληθές ἔστιν ὅτι ἡ Γαλλία ὀφεῖται εἰς τὴν φιλοκερδῆ ἐνότητα ἢν τῇ ἔδωκεν ἡ μοναρχία, τὴν μεγάλην τάσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν συγκέντρωσιν· ἐξ ἣς καὶ ἡ εὔχολος εὐπείθεια αὐτῆς εἰς πάντα γοητεύοντα τὸν λαὸν διὰ τῆς νίκης ἢ διὰ δυναστικῶν παραδόσεων, ἡ ρόπη τοῦ ἐμφυτεύειν τὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς βίας, τοῦ ἀντικαθιστᾶναι διὰ τῆς δόξης τῶν ὅπλων τὸ ἔργον τῆς ἀγάπης, τῆς ἀδελφότητος· ἐξ αὐτῆς ὡσαύτως ἡ ἀκατάσχετος δίωξις τῆς ἴσοτητος, πολλάκις κακῶς ἐγγοουμένης. — Έν Αγγλίᾳ ἐξ ἄλλου παρατηροῦμεν ὅτι ὁ μακρὸς ἀγών τῆς ἀριστοχρατίας κατὰ τῆς ἀπολύτου Βασιλικῆς ἐξουσίας ἐγένυνησε τὴν τάσιν πρὸς τὴν ἀποκέντρωσιν, τὴν σπουδὴν πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, ὑπερισχύουσαν πασῶν τῶν ἄλλων, καὶ τὸ σέβας πρὸς τὴν ἀριστοχρατίαν, ἐν ἐκ τῶν ἴστορικῶν στοιχείων τοῦ ἔθνους.

Ἄλλὰ διότι ἡ ἐκπαίδευσις ἔθνους πρῶτον ἐπιστατήθη ὑπό τινος ἐπικρατοῦντος κανόνος, ἐπεται ὅθεν διὰ τοῦτο ὅτι οὗτος πρέπει μέχρι τέλους νὰ ὑπερισχύῃ καὶ κατὰ πάσας τὰς φάσεις τοῦ ἔθνους; τὰ ἴστορικὰ στοιχεῖα ἐισὶ λίαν σπουδαῖα ἐν τῷ ἐθνικῷ βίῳ, ἀλλὰ δύναται τις ποτε ν' ἀργηθῇ ὅτι τὸ αὐτόματον, ἡ φυσικὴ ρόπη, ἡ προαισθησία νέου μέλλοντος οὐχ ὑπάρχουσιν ἐπίσης ἐν τούτῳ τῷ λαῷ; ἡ πλάνη τῆς Γαλλικῆς Ἐπαγαστάσεως δὲν ἥτον ἡ κατάργησις τῆς Μοναρχίας, ἀλλ᾽ ἡ ἀπόπειρα τοῦ δημιουργῆσαι Δημοκρατίαν ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν δικαιωμάτων, — ἥτις μεμονωμένη, ἀγει είμαρμένως εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν πεπραγμένων, — ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐγὼ ὅπερ θάττον ἡ βράδιον καταλήγει εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἴσχυροτέρου ἐγὼ, — ἐπὶ τῆς μεθόδου τὰ μάλιστα μοναρχικῆς τῆς συγκετρώσεως, τῆς βίας, τῆς ἀνεπιεικείας, ἐπὶ τοῦ

ἄνω ρήθέντος ἐσφαλμένου ὄρισμοῦ τοῦ βίου, ὄρισμοῦ διθέντος
ὑπ' ἀνθρώπων τῆς μοναρχίας, ὑπὸ ὑλιστῶν ὅπινες, ἀναιρέ-
σαντες τὴν θέοτητα, ἔμελλον γὰρ σεβασθῶσι τὴν δύναμιν. —
Ốτε τὸ ἴσχυρότερον τῆς περιόδου ταύτης ἐγώ, ὁ Ναπολέων,
ἐφάνη καὶ εἶπε τῇ ἴσχυΐ ἐρειδόμενος, « πρόσπεσόν μοι, » ἡ
ἐπανάστασις, κεκυρωτικά ἀπὸ τῶν ἀκολασιῶν αὐτῆς, προσέ-
πεσε καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ ἐκτὸς ὀλιγίστων ἔξαιρέσεων,
ὅσοι ὥμοσαν γὰρ ζήσωσι καὶ γ' ἀποθάνωσιν ὡς ἐλεύθεροι
ἀνδρες, ἔκλιναν γόνυ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐδέχθησαν ἕδρας
ἐν τῇ Ακαδημίᾳ ἡ ἐν τῇ Συντηρητικῇ Γερουσίᾳ. Ἐν ταύτῃ
τῇ ἀντιλογίᾳ μεταξὺ τῆς μεθόδου καὶ τοῦ σκοποῦ, ἐν ταύτῃ
τῇ ἀναιδεῖ παιδείᾳ, δι' ἣς ἡ μοναρχία διέφθειρε τὰ εὐγενῆ
προτερήματα τῆς Γαλλίας, καὶ ἐναντίον τῆς ὁποίας δὲν ἐπά-
λαισαν ἀρχούγτως οἱ ἔξοχοι νόες, ἔγκειται τὸ ἀληθινὸν αἴτιον
τῆς ἀδυναμίας ὡφ' ἣς τήκεται ἡ Γαλλία.

Ἡ μοναρχία πρὸ πολλοῦ ἐκτελέσασα τὴν ἐντολὴν, ἢν τῇ
εἰχον δρισμένην αἱ περιστάσεις, ἡ μοναρχία ἀνατραπεῖσα
ὑπὸ ἐπαναστάσεως, ἥτις ἀγεκεφαλαῖσε πάσας τὰς δημοτικὰς
ταραχὰς τὰς πρὸ αὐτῆς, ἡ μοναρχία διὰ μικρὸν ἀνεγερθεῖσα,
ὡς γαλβανισμένον σῶμα, ὑπὸ τῶν ξένων λογγῶν μετὰ τὴν
δικτατωρίαν τοῦ Ναπολέοντος, ἀμφισβητουμένη ἐκ γέου κατὰ
δεκαπενταετίαν ἡ εἰκοσαετίαν διὰ νέων σπαραγμῶν, ὑπεύθυνος
δύω εἰσβολῶν, μὴ ἔχουσα τὴν πίστιν οὐδὲν αὐτῶν τῶν ὄπαδῶν
αὐτῆς, — ἡ μοναρχία ἥτις ὑποστηρίζεται μόνον ὑπὸ φαύλων
καὶ κακοήθων μέσων, ἥτις δὲν ἔχει πλέον ζωτικὰς δυνάμεις,
ἀλλὰ μόνον φαινόμενα ζωῆς χάρις εἰς ἐξευτελιστικοὺς
συγδυασμοὺς, εἰς βεβιασμένας παραχωρήσεις, εἰς ὑποκρίσεις
παντάπασιν αἰσχρὰς ὅπως ὠφελήσωσιν, — ἡ μοναρχία,
λέγω, ὀνομαζομένη εἴτε Chambord, Orléans ἡ Βογαπάρτης,

ἐγδέχεται γὰρ προσθέσῃ νέον στρῶμα διαφθορᾶς ἐπὶ τῶν πολλῶν ἀλλων παλαιοτέρων, πλὴν ἀδυνατεῖ γάρ ἀποδώσῃ ζωὴν εἰς τὴν Γαλλίαν. Όι δὲ ρήχατοι θεσμοὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου καταλυθέντες, δὲν δύνανται γάρ ἀναγεωθῆσαι, καὶ δέ μέγας νοῦς τοῦ Μακιαθέλλη τὴν πατήθη εἰπὼν ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πρέπει τὸ ἔθνος γάρ ἀνατρέχη εἰς τὸν ῥοῦν τῶν συμβεβηκότων. Αἱ μέχρι τοῦδε ἀπόπειραι ἵνα συγδιαλλάξωσι τὸν Παπισμὸν μετὰ τῆς ἐπελθούσης προόδου τῶν νεωτέρων ἔθνων, ἵνα ἀναγεώσωσιν ἐν Ἐυρώπῃ τὴν μοναρχίαν, δινειροπολήματά εἰσιν ἀσθεγῶν κεφαλῶν, πασχουσῶν νοερὰν ἀμαύρωσιν, καὶ ἀγικάνων γὰρ νοήσωσι τὸ ἐπιφυλασσόμενον τῇ Ἐυρώπῃ μέλλον. Άυτὴν τέχνην ἀδυνατεῖ γὰρ ζωογονηθῆ καὶ γάρ ἀνακαινισθῆ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ παρελθόντος· ἡ δοκιμὴ τοῦ Overbeck, καὶ τῆς αὐτοῦ σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ, αἱ μιμήσεις τῆς Ουμβρικῆς σχολῆς, αἱ εὐλαβεῖς προσπάθειαι καλλιτεχνῶν τινῶν Ἀγγλῶν Προρράφαηλιτῶν ἀπέτυχον καὶ πάντοτε θέλουσιν ἀποτύχειν. Οἱ τοιοῦτοι καλλιτέχναι δύνανται γάρ ἀπεικονίσωσιν ἀρχαῖς μορφὰς, οὐδόλως ὅμως θέλουσιν ἀναζωοποιήσειν τὴν ψυχὴν, τὸ αἴσθημα τῶν ζωγράφων οὓς λαμβάνουσιν ὡς ὑπόδειγμα.

Οἱ Renan προτείνει ἵνα γέα συστηθῇ ἀριστοκρατία : « οὐχ ὑπάρχει, λέγει, Βασιλεία ἀνευ εὐγενείας, διότι ἀμφότεραι κατ' οὐσίαν ἀνάκεινται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν. » Τοῦτο ἀληθές, ἀλλὰ καὶ νέον ἐπιχείρημα στηρίζον τὴν δημοκρατικὴν ἡμῶν πίστιν. Εστί ποτε δυνατὸν γὰρ δημιουργηθῆ ἀριστοκρατία ; ὁ Ναπολέων ἀπεπειράθη, πλὴν οὐκτρῶς ἀπέτυχεν. — « Ἡ βάσις τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Βίου, » — προσθέτει ὁ ρήθεις συγγραφεὺς, — « πρέπει γάρ η χρηστὸς κάγαθὸς ἀγρότης εὐπατρίδης, καὶ ἐνάρετος ἱερεὺς ὅλως « ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἡθικὴν ἴκπαιδευσιν τῶν ἀγροτῶν. »

— Άλλα ποῦ θέλετε εύρεῖν τὸν χρηστὸν κάγαθὸν τοῦτον ἀγρότην εὐπατρίδην, αὐτὸν τὸν Ἱερέα ἀποκλειστικῶς δεδομένον εἰς τὴν ἡθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ποιμαγίου του; ποῦ ὑπάρχει ἡ ἐμπειρος αὕτη ἀριστοκρατία, περὶ τῆς ἀναφέρει, ὑπερέχουσα τῶν λοιπῶν τάξεων, καὶ παρακατέχουσα τὸ ἔθνικὸν συνειδός; ἀδύνατον, ἐπαναλαμβάνω, νὰ κατασταθῇ σήμερον ἀριστοκρατία· αὕτη γεννᾶται εἴτε ἐκ τῆς κατακτήσεως, διὰ τῶν ὅπλων ἐπιβαλλομένης εἰς χώραν ὑπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ διεφθαρμένην, εἴτε ἐκ καλῶς δεδοκιμασμένων νοερῶν πλεογεκτημάτων, εἴτε ἐκ παλαιῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπὸ ἐξόχων τινῶν οἰκογενειῶν. Άλλ' αἱ ἀρχαῖαι εὐγενεῖς οἰκογένειαι τὴν ἐξέλιπον τὴν ἐξέπεσον. Τὰ δὲ χρέη ἀναξιῶν ἀπογόνων, αἱ ὑποθῆκαι, μετήγαγον τὸ στερεώτερον μέρος τῆς περιουσίας, — τὰ κτήματα αὐτῶν, — εἰς χεῖρας τῶν δημοτικῶν δανειστῶν αὐτῶν· πρὸς τοὺς ἄλλους δὲ τὴν ναυτιλία, αἱ πρόοδοι τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐμπορίας, τὴν ἀκάματος καρτερία καὶ δραστηριότης τῆς μέστης τάξεως ἐδημιούργησαν γέαν δύναμιν. Ή ὁσημέραι μείζων διάδοσις τῆς παιδείας, ὁ τύπος, τὴν κοινὴ γνώμην, κατέλυσαν πᾶσαν κεχωρισμένην νοερὰν τάξιν, καὶ σήμερον ἀπαντῶνται τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν μεγαλόνοια ἐν πάσαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας· σπανίως τανῦν βλέπομεν ἀριστοκρατικὸν ὄνομα προσαπτόμενον εἰς σπουδαῖον ἐπιστημονικὸν ἔργον, τὴν φιλοσοφικὸν, τὴν φιλολογικόν, τὴν πολιτικὸν, ἐνί λόγῳ εἰς σύγγραμμα ἐνδειχνύον προκοπὴν καὶ βαθεῖαν μελέτην· τὴν κληρονομικὴν ἀριστοκρατία, τὴν ἐξ αἷματος εὐγένεια ὄγδυατι μόνον ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχει· ὁ βιομήχανος ἀντικατέστησε τὸν εὐπατρίδην· τὴν μόνη σήμερον ἀριστοκρατία ἐστὶν τὴν τοῦ πλούτου, τὴν μόνη τῆς αὔριον ἀριστοκρατία ἔσεται τὴν εὐφυΐας, ἀλλ' αὕτη, ως καὶ πᾶν ἄλλο θεῖον δώρημα, ἐν τῷ λαῷ ἀναφανήσεται καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργάσεται..

Τὰ κράτη ἔρειδονται μόνον ἐπὶ στοιχείων ζώντων καὶ ἀναδιδόντων ζωὴν· ἡ ζωὴ δῆθεν ἐστὶν ἡ πρόοδος, ἡ πρωτο-βουλία ἥτε μοναρχία καὶ ἡ ἀριστοκρατία οὐ ζῶσι πλέον, οὐδὲ δύνανται νὰ μεταδώσωσι τὴν ζωὴν· ἡ μοναρχία εἰσέτι ἀνθίσταται, ἐλεειγῶς ἀποζῶσα χάρις εἰς συμβιβασμοὺς καὶ συνδιαλλαγὰς, ἡ δὲ ἀριστοκρατία ἀποθνήσκει ἐκ τῆς βραδείας αὐτοχειρίας τῆς ἀργίας· ἀράγε ἀρχεῖ ν' ἀγοιξῇ τις τάφον ὅπως ἀγεγέρη ὅ, τι ἐντὸς αὐτοῦ καθεύδει;

Ο Renan λέγει· « ἡ νίκη τῆς Πρωσσίας ἦτο νίκη Βασι-
« λείας σχεδὸν ἀπολύτου· » — οὐχί, ὁ ἀληθὴς νικητὴς ἐστὶν
ἡ Γερμανικὴ ἐθνότης. Ο Ναπολέων ἀπειλῶν τὸν Ρῆγον,
ἥτοιμασε τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδάν· αὐτὴ ἡ ἀπειλὴ
διήγειρε κατὰ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως τὴν μεσημβρινὴν
Γερμανίαν ως καὶ τὴν Καθολικὴν Γερμανίαν, ἐφ' αἷς ἤλπιζεν·
« Ο σχεδὸν ἀπόλυτος μονάρχης » ὑπερίσχυσε διότι ὑπερή-
σπισε τὴν ἐνδητα τῆς χώρας.

Τὸ πρόβλημα ὅπερ σήμερον ὄφειλει νὰ λύσῃ ἡ Γαλλια-
τριπλοῦν ἐστι, — πολιτικὸν, κοινωνικὸν καὶ θρησκευτικὸν:
— πρῶτον, πρέπει νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν καταληλοτέραν διορ-
γάνωσιν ὅπως ἐκ νέου ἀποκατασταθῆ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς πρόοδου,
νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τῶν ἐργατικῶν τάξεων, νὰ ἐκπαιδεύσῃ
ἡθικῶς, νοητικῶς, πολιτικῶς τὴν πολυπληθεστέραν τάξιν, ἢν
ὁ γρόνος προήγαγεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ· πρόκειται νὰ κατασταθῇ
διὰ τῆς συγέσεως τῆς θρησκείας ἡ γνῶσις τοῦ κοινοῦ καθή-
κοντος καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐκπληρώσεως αὐτοῦ.

Καὶ ως πρὸς μὲν τὸ πολιτικὸν πρόβλημα, ἥδη ἀγωτέρω
εἴπομεν ὅτι ὁ Renan ζητεῖ τὴν λύσιν αὐτοῦ ἐπαγερχόμενος
εἰς τὸ παρελθόν, τὸ δὲ κοινωνικὸν παρέρχεται ἐν σιωπῇ· τὸ
θρησκευτικὸν δὲ φρονεῖ ὅτι λύει διὰ τοῦ ἐξῆς λίαν ἀλλοχότου

συγδυασμοῦ, καὶ δέον γὰ προσθέσω, διὰ τοῦ ἀναιδεστέρου δν ποτὲ ἐπενόησε συγγραφεύς. — Αποτεινόμενος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν λέγει: « ὅταν φθάσῃ εἰς τινα βαθμὸν ἡ λογικὴ « ἀνάπτυξις, ἡ πίστις πρὸς τὸ ὑπερφυὲς καταντᾶ εἰς πολλοὺς « ἀδύνατος, ὅθεν μὴ ἀνάγκαζε αὐτοὺς νὰ μένωσιν ὑπὸ « τοιοῦτον μολύβδεινον μανδύαν· μὴ ἐπέμβαινε εἰς ὅσα « διδάσκομεν ἡ γράφομεν, καὶ τότε δὲν θέλομεν σοὶ « ἀμφισβήτησειν περὶ τοῦ ὄχλου· μὴ διαφιλονεῖκει « τὴν ἡμετέραν θέσιν ἐν ταῖς ἀνωτέραις σχολαῖς καὶ ἐν τῇ « Ἀκαδημίᾳ, ἵνα σοὶ ἀφῆσωμεν δλόκληρον τὴν « ἐκπαίδευσιν τῶν ἀγροτῶν. »

Πῶς βιβλίον ἐμπειριέχον τοιαύτην φράσιν δύναται νὰ ἐπιγραφῇ ἐπανόρθωσις νοητικὴ καὶ ἡθικὴ; πῶς βιβλίον οὕτως ἀναγορεῦον δύω ἡθικὰς, λέγον: « ἀφετε ὑμῖν τοῖς σοφοῖς « τὴν ἀλήθειαν, καὶ καταλείψατε τῷ ὄχλῳ τὸ ψεῦδος, » παραδεχόμενον πρακτικὴν ἀδελφότητα μεταξὺ ἀνθρώπων δλως ἀντιθέτων ἀρχῶν καὶ ἴδεων, πῶς ἐνὶ λόγῳ αὐτὸ τὸ βιβλίον δύναται νὰ φέρῃ τοιαύτην ἐπιγραφὴν; τοῦτο καθ' ἡμᾶς πάντα γοῦν ὑπερέχει. ἵσως τοῦτό ἔστιν ἐκ τῶν δογμάτων τῶν μοναρχικῶν, ἀλλ' ἡμεῖς οὐδέποτε θέλομεν τὸ παραδεχθῆ. Ἐμμένωμεν δημοκρατικοὶ καὶ θερμοὶ ζηλωταὶ τῶν ἡμετέρων ἀρχῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ· σεβόμεθα τὴν εὐφυΐαν, ἀλλ' ὅταν αὔτη, ως ὁ ἥλιος, διαδίδει τὸ φῶς, τὴν θερμότητα, τὴν ζωὴν ἐπὶ τὰ πλήθη· ἡ ἀλήθειά ἔστιν ἡ σκιὰ τῆς θεότητος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, καὶ ὁ ἔξαιτῶν τὸ μονοπάλιον αὐτῆς ἔστι φονεὺς τῆς ψυχῆς, ως θεωρεῖται φογεὺς τοῦ σώματος ἐκεῖνος ὅστις ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ τὸν ἔσχατον κινδυνογονεύοντος ἀνθρώπου, καὶ παρέρχεται καὶ τοι δυνάμενος βοηθῆσαι αὐτόν. Οὐ νοῦς, ως ἀπαντα τὰ θεῖα δῶρα, ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ

πρὸς τὸ κοινὸν καλὸν, καὶ εἰ τις ἔλαβε διπλῆν μερίδα, περιεβλήθη διπλοῦν φορτίον. ὁ ἡμέτερος βίος ἔδει εἶναι ἀδιάλειπτος ἀποστολὴ ἐν ἔργοις, ἐν λόγοις, ἐν παραδείγμασιν ὑπὲρ τῶν ὅσων θεωροῦμεν ως ἀλήθειαν· ὁ μὴ ἐκτελῶν τὴν ἀποστολὴν ταύτην, ἀργεῖται τὴν συγάφειαν τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τῆς Θεότητος· ὁ ἀπογιγνώσκων τῆς νοήσεως τοῦ λαοῦ ἀμαρτάνει περὶ τὴν ἴστορίαν, ἐν ᾧ πάντοτε βλέπομεν καὶ ἀπανταχοῦ τοῦ ἀπαιδευτον διὰ τῆς λογικῆς τῆς καρδίας ἐννοοῦντα τὸ δόρθον καὶ τὸ ἀληθές.

Όμολογητέον ὅτι ὁ ὄχλος ἐν Γαλλίᾳ, ως καὶ ἀλλαχοῦ στήμερον, ἀποπλαγᾶται καὶ διαφθείρεται ὑπὸ δημαρχῶν, καρπουμένων τὴν εὐπείθειαν τῶν μὲν ἣ τὴν ἀμάθειαν τῶν δὲ, ὑπὸ τῶν ὑπερβολικῶν δρέξεων, ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς ἐν μέρει δικαίων δξιώσεων, καὶ ὑπὸ τῶν ἔτι ἐπικρατουσῶν ἴδεων τῆς πρώτης ἐπαγαστάσεως, δικαίων καὶ δρθῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἃς ἡ Γαλλία ἐξακολουθεῖ θεωροῦσα ως ὑπισχνουμένας νέαν ἐποχὴν.

Άλλ' ἀράγε δὲν εὑρισκόμεθα γῦν ἐν μεταβατικῇ περιόδῳ; δὲν ἦθελέ τις παρατηρήσειν τὰς αὐτὰς πλάγας, τὰς κατ' ἄλλας παρομοίας ἐποχάς; Αἱ πλάγαι αὗται δὲν δύνανται ἐν βραχεῖ νὰ διασκεδασθῶσιν, ἐῶσαι τὴν ἴδεαν, ἢς πέριξ ἔμενον σεσωρευμέναι, ὑπερλάμπουσαν; Ἡ προηγουμένη τὴν ἕω ὥρα οὐκ ἔστι πάντοτε ἡ σκοτεινοτέρα ἐν τῷ νοερῷ οὐραγῷ ὥσπερ ἐν τῷ φυσικῷ; Πρέπει λοιπὸν ἔγεκα τῶν περικυκλουσῶν ἀγαθυμάσεων νὰ καταρώμεθα τὸν ἥλιον; Ἐμμένωμεν πάντοτε σταθεροὶ εἰς τὰς ἀρχὰς ἡμῶν, ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ αὐτῶν, ἔχοντες ἵλαρὰν τὴν συνείδησιν, καίτοι ἀλγοῦντες, ἀποκρούοντες συγάμα τὴν συκοφαντίαν καὶ τὸν ψόγον, τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἀχαριστίαν, τὴν πλάγην καὶ τὸ κακόν· μὴ ἐγκατα-

λείψωμεν τὴν ἀληθιγήν ἡμῶν πολιτικὴν πίστιν, προφασιζόμενοι τὴν αἴρεσιν· σεβασθῶμεν τὰ ἐρείπια παντὸς μεγαλείου ὑπάρξαντος ἐν τῷ παρελθόντι, πλὴν χωρὶς νὰ χρονοτριβῶμεν μεταξὺ αὐτῶν· τὰ ἐρείπια εἰσὶ σύμβολον τοῦ ἀγθρωπίου βίου, ἀλλὰ τὸ μέλλον ἔγκειται πέραν αὐτῶν. Άι πυραμίδες μεγαλοπρεπεῖς εἰσὶ, πλὴν ἀκίνητοί, εἰσὶ τάφοι· δι' ἡμᾶς, αἱ ὁδοὶ· πόρους ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, » τὸ ἡμέτερον σύνθημά ἐστι τὸ καθῆκον, καὶ τὸ κίνησίς ἐστιν ἡ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως.

Γ'

Ἄρχεταὶ εἴπομεν περὶ τῶν ψευδοδοξιῶν, τῶν ἐμπεριεγόμενων, ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Renan. — Άλλὰ πῶς ὑπέπεσεν εἰς αὐτὰς, ἐνῷ πολλάκις καὶ τολμηρὸς καὶ δξυδερικής ἐστι; τῆς ἴστορίας ἐγκρατής, ωφειλε καλῶς γιγάσκειν τοὺς νόμους τῆς προόδου, καὶ πῶς οὗτοι ἐπιτελοῦνται. Τέλι. τρόπῳ, ἀνὴρ ἀποφαινόμενος περὶ πᾶσαν εἰς τὸ ὑπερφυὲς πίστιν ἐσθεσμένην, πιστεύει εἰσέτι εἰς τὴν μοναρχικὴν ἀρχὴν, πρὸ πολλοῦ ἦδη ἀπολωλυῖαν; διὰ τὸ τόση ἀθυμία; διὰ τὸ ζητεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Γαλλίαν εἰς τὸ παρελθὸν, ὅτε, καθ' ὅλα τὰλλα, τὰ βλέμματα αὐτοῦ εἰσὶν ἐστραμμένα πρὸς τὸ μέλλον; ἡ πρὸς τὰ πρόσω ὥθησις τῆς δημοκρατίας πρόδηλος ἐπίσης τοῖς φοβουμένοις αὐτὴν καὶ τοῖς ἐπικροτοῦσίγ. ἐστιν ἦδη εὔρωπαικὸν γεγονός, καὶ προηγεῖται ἀπασῶν τῶν διαδηλώσεων τοῦ καιγοῦ ἡμῶν βίου. ἡ δέ ἀναστολὴ αὐτῆς ἀνίσχυρός ἐστιν, ἐπειδὴ, ἐν τοις μέρει ἐπεγόμενη, ἀναρρήγγυνται ἀλλοθι βιαιοτέρα. Όλόκληρος αἰών ἐνδελεγόντος ἀναπτύξεως φανεροὶ ἄφθαρτον ζωτικότητα. Πῶς ὅθεν ὁ Renan δύναται νὰ ἐλπίσῃ ὅτι ἡ Γαλλία ἐπαγελεύεται εἰς τὴν βασιλείαν

τοῦ μεσαιῶνος, εἰς τὸν ἀγρότην εὐπατρίδην, εἰς τὸν ἀγρότην ἐφημέριον;

Τό δημοκρατικὸν πεδίον μεστὸν εύρεσκεται τριβόλων καὶ πλαγῶν· τὸ διαστρέφουσι δὲ καὶ παραποιοῦσιν ἴδεαι ἀπολήγουσαι εἰς αἰσχροτάτας συγεπείας, καὶ ὑπερβολὰς τόσου θηριώδεις ὅσου καὶ ἐπικίνδυνοι· διά τι νὰ μὴ προσβάλλῃ αὐτὰς θαρρόταλέως; πᾶσαι αἱ τῆς συγχρόνου δημοκρατίας πλάναι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορρέουσιν, ἐκ τῆς σφαλερᾶς ἀποτάσσεως τῆς δημοκρατικῆς ἴδεας, ἐκ τῆς ἀτελοῦς καταλήψεως τοῦ βίου καὶ τοῦ κόσμου· ἐπάναγκες δὲ θεωρῶ νὰ ἐνδείξω τὴν πηγὴν ταύτην, νὰ ἔξετάσω αὐτὴν τὴν κατάληψιν.

Τό σχῆμα, τό ἴδεωμα, καὶ δευτερεύουσαι τιγες ἴδεαι τοῦ Renan ἀπατῶσιν ἐπιπολαίους τιγας ἀναγνώστας, πιστεύοντας ὅτι ἔχει τάσιν πρὸς τὸν πνευματισμὸν· τό σύστημα αὐτοῦ οὐχ ἥπτον ἀπόρροιά ἐστιν ἢ εἶδος τοῦ ὑλισμοῦ, ἐμποδίζοντος τοῦ νὰ κατανοήσῃ τις τὴν ἴδεαν τῆς προόδου, — τὴν ἴδεαν ταύτην τὴν μέλλουσαν νὰ γίνη ἢ σύγθεσις καὶ ὁ νόμος τῶν νεωτέρων χρόνων. Ό τοῦ Renan ὑλισμὸς οὐχ ὄμοιάζει τῷ κτηγνώδει ὑλισμῷ τοῦ 18^ο αἰῶνος, οὐδὲ τῷ τῆς συγχρόνου Γερμανίας· ἐστιν ὁ ἡδὺς, κεκαλυμμένος καὶ, οὕτως εἰπεῖν, Ἰησουΐτικὸς ὑλισμὸς τῆς Ἐγελιανῆς σχολῆς. — Διὰ τοὺς διπαδοὺς αὐτῆς ἢ ἀλήθεια ὑπάρχει, ἀλλὰ σγετική, ὑποτελής, πηγάζουσα ἐκ τοῦ γρόνου καὶ τοῦ τόπου, οἵονδήποτε σχῆμα καὶ ἀν λάθη· θεωρεῖται δικαία ως δήλωσις τῆς βουλήσεως. — Ό κόσμος ὑπάρχει μὲν, ἀλλ' ἀπλῶς ως διαδογὴ φαινομένων, ἀπιγα διφείλομεν νὰ σπουδάσωμεν καὶ νοήσωμεν· τὸ ἴδεωδες ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον ἐντὸς ἡμῶν καὶ οὐχὶ ἔξωτερον· ἐστιν ἢ ὑψηλοτέρος ρῆτρος τῶν ἡμετέρων γνώσεων τοῦ

καλοῦ, τοῦ δικαίου, τοῦ λυσιτελοῦς, ἐστὶ κατάληψις καὶ οὐγὶς δρός.

Τὸ πᾶν ὑπάρχει διότι δεῖ ὑπάρχειν· αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς ἐστιν ἡ ἀπόδειξις τοῦ εἶναι· πᾶσα ἔξελιξις, πᾶν φαινόμενον αἰτία συγάματα ἐστὶ καὶ ἀποτέλεσμα· τὸ ἀγαθὸν οὐχ ἐν ἑαυτῷ ἔγκειται, ἡ τούλαγχιστον ἀνωφελὲς καὶ ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν ἐὰν ὑπάρχῃ ἡ δύ. Πλὴν ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ αὐτό, — καὶ ἡ παράδοσις μεταχειρίζεται αὐτό ὡς ἀξιόλογον ἴστορικὸν στοιχεῖον, — διὸ συμφέρει νὰ διασώζωμεν τὸ σύμβολον καὶ τὸ ὅγομα. — Τοιαῦτα τὰ συμπεράσματα τῶν ἀρχῶν τῶν ὑλιστῶν, οἵτινες ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ἀπλῶς ὄρθι σειρὰν φαινομένων, γεννωμένων ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ὑλῆς, καὶ συγδεδεμένων δι' εἰμαρμένων δεσμῶν, ἀποτελούντων περιφερεῖς κινήσεις, καὶ οὐγὶς ἐπιδοσίμους. Τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν ἰδεῶν ἐπὶ τῆς ἴστορικῆς μεθόδου φανερὰ γίνονται καὶ ἐκ περισσοῦ ἔξηγοῦσι τοὺς σκοποὺς τοῦ Renan ἐπὶ τῆς Γαλλίας. — Εξορίσας πᾶν ἄφετον καὶ ἄκρον ἰδεῶδες, πάντα νόμον τῆς Θείας Προνοίας, δὲν ἔχει πλέον ἡ γεγονότα καὶ φαινόμενα ἵνα κρίνῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα· πραγματικότης εὔμετάβλητος, ἐνδεχομένη, ἀναφορικὴ διαδέχεται τὴν ἀτίδειν ἀλήθειαν. Πᾶσα σύγεσις τοῦ περιληπτικοῦ βίου καταντᾷ ἀδύνατός· ἐστιν ὁ θριαμβός τῆς ἀναλύσεως, ἀλλ' ἀναλύσεως μὴ δυναμένης νὰ ἔξιγνιάσῃ τὴν ἀρχὴν τῶν φαινομένων, νὰ τὰ συγκροτήσῃ εἰς τάξεις, νὰ τὰ ἐκτιμήσῃ κατὰ τὴν ἀληθινὴν αὐτῶν ἀξίαν. Ἡ παράδοσίς ἐστι τό μόνον κριτήριον, ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ σχηματίσῃ τις ἰδέαν περὶ τοῦ παρελθόντος ἐνὸς ἔθνους, καὶ ἐξ ἀνάγκης τὸ κριτήριον τοῦτο ἴσταται ἀνίσχυρον ἐνώπιον τῶν ἀπορρήτων τοῦ μέλλοντος· ἡ ἔμφυτος τάσις τοῦ ἀνθρωπίου νοὸς τοῦ ἀνατρέχειν ἀπὸ φαινομένου

εἰς φαινόμενον ἄγει αὐτὸν ὅπως συλλέγῃ τὰς παραδόσεις καὶ ζητῇ μαθήματα ἐν τῷ παρελθόντι· ἐν ἔθνος οὐδὲν ἄλλο ἔστι διὰ τὴν σχολὴν τῶν ὑλιστῶν ἢ ἡ ἀναγκαῖα διάχυσις ἀρχετύπου βλαστήσεως, γεννώσης μακρὰν σειρὰν είμαρμένων ἀποτελεσμάτων· καὶ ὥσπερ ὁ σπόρος ἐμπεριέχει τὰς διαδοχικὰς φάσεις τὰς ἀποτελούσας τό δέγδρον, — σειρὰν κυκλικὴν, — οὕτω καὶ ἐν ἔθνος, ὅπόταν τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρώτης ζωτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐξαλειφθῶσι, δὲν δύναται ν' ἀνακαινίσῃ τὴν ὑπαρξίαν αὐτοῦ ἄλλως ἢ ἀνατρέχον εἰς τὴν πηγὴν ἐξ ἣς ἡρύσατο τὴν πρώτην ζωτικὴν δύναμιν. — Έὰν δῆτεν ἡ παράδοσις μαρτυρῇ ὅτι τό δεῖνα ἔθνος ἐν τῷ πρώτῳ του βίῳ περιεβλήθη μοναρχικὸν πολιτευμα, ἡ μοναρχία καθίσταται ἀφευκτος κατὰ τοὺς ὅπαδοὺς αὐτῆς τῆς σχολῆς. Έὰν δυνάμεθα ν' ἀποδεῖξωμεν ὅτι ἡ ἐλευθερία ἔλαβεν ἀνάπτυξίν τινα ὑπὸ τὴν βασιλείαν, τοῦτο κατ' αὐτοὺς ἀποδεικνύει ὅτι ἡ βασιλεία ἐστὶ προστάτις τῆς ἐλευθερίας· ἐὰν δε τύχῃ παραδεδηγμένον ὅτι ἡ ἀριστοκρατία ἐν τῷ παρελθόντι ἀντέστη εἰς τοὺς τυραννικοὺς σφετερισμοὺς τῆς βασιλείας, τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἡ ἀριστοκρατία ἀποκαθίσταται ἀπαραίτητος εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς ἴσορροπίας· τό ιδεῶδες δῆτεν τῆς κυβερνήσεως ἔθνους συγίσταται εἰς τὸ φυλάττειν πάντα τὰ στοιχεῖα, τὰ συντελέσαντα εἰς τὴν ὑπαρξίαν αὐτοῦ ἐν τῷ παρελθόντι, καὶ εἰς τὸ διατηρεῖν αὐτὰ ἀναμεμιγμένα ἐν ἀρμογίᾳ. — Ἐπ' αὐτῆς τῆς θεωρίας στηρίζόμενος ὁ Guizot ἐκήρυξε τὴν ἀϊδιότητα, τὴν εἰς αἰώνας δικαίαν ὑπαρξίαν τῶν τεσσάρων στοιχείων, — θεοκρατίας, μοναρχίας, ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας, — ὡν ἐξιστόρησε τὴν διαδοχικὴν ἀνάπτυξίν διὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν λαῶν. Οὕτως ὁ Cousin ἀνηγόρευσεν ὅτι τὸ ἀπόρρητον τῆς φιλοσοφίας ἔγκειται ἐν τῇ

συγχωνεύσει τῶν τεσσάρων στοιχείων, — τοῦ πνευματισμοῦ, τοῦ ὑλισμοῦ, τοῦ πυρόωνισμοῦ καὶ τοῦ μυστικισμοῦ, — διότι εὗρεν αὐτοὺς ἐν τῷ παρελθόντι. Καθὼς δὲ Ἐγελ ἀνεκήρυττεν δτι οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ τῆς Πρωσσίας ἔφθασαν εἰς τὸν ὕψιστον ὅρον τῆς τελειότητος, οὕτως οἱ Cousin καὶ Guizot ἀνεκήρυττον τὴν δισέτητα τοῦ συντάγματος, δπερ συνεχώρησε τῇ Γαλλίᾳ δὲ Λοδοβίκος XVIII καὶ ἐνῷ τῷ τῷ φόντι εύρισκονται μᾶλλον ἡ ἦττον ἀτελῶς ἀπεικασμένα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα του παρελθόντος. — Ἡδοξασία εἰς τό πεπρωμένον, — εἴτε αἰσιόδοξος εἴτε ἀπαισιόδοξος, ἀδιάφορον, — ἐστὶν ἡ ἀνέκφευκτος ἀπόρροια τῆς διδασκαλίας αὐτῆς τῆς σχολῆς, καὶ αἱ συγέπειαι αὐτῆς τῆς δοξασίας εἰσὶν ἡ ἀπολογία τοῦ κακοῦ, ἡ θεωρία ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. — Διότι τὶς θέλει κατακρίνειν τὸ κακὸν ἐὰν τῷ φόντι ἀπασαι αἱ πράξεις εἰσὶν ἀφύκτως συνδεδεμέναι δι' ἀλλεπαλλήλων φαινομένων, ὅντων συγάμα αἵτια καὶ ἀποτελέσματα ἔνεκα ἐνεργειῶν τινῶν τῆς ὑλῆς ἀμεταβλήτων διότι καὶ ἀναισθήτων; πρὸς τὸ παλαιεῖν κατὰ τῶν γεγονότων, ἀφοῦ ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχωσιν ἵνα ὥστι νόμιμα καὶ δίκαια; πόσους διακεκριμένους συγγραφεῖς διαφόρων ἐθνῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἴδομεν σοφῶς ἐπιγειροῦντας ν' ἀπολογηθῶσιν ὑπὲρ τοῦ κακοῦ, καὶ μιαίνοντας τὴν αὐστηρὰν ἡθικὴν διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Σύλλα, τοῦ Καίσαρος, τοῦ Νέρωνος, τοῦ Καλιγούλα· καὶ ἄλλων!

Διάθεσις σιωπηρᾶς καὶ ἀδραγοῦς θεωρίας, ἀρκουμένη νὰ νοῇ καὶ νὰ θαυμάζῃ, ἀντικατέστησε παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν σοφῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἐνεργείας, ἥτις συμπεραίγει, προγοεῖται, μεταβάλλει. Ἡ μελέτη τοῦ παρελθόντος κατέχει σχεδὸν ἀπαντας τοὺς ἔξοχους γόρας τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς· ὁ δὲ γρα-

κτήριο σχεδὸν πάντων τῶν τελευταῖον ἐκτυπωθέντων συγγραμμάτων ἀφορᾷ τὴν κριτικὴν· τὸ συγειδὸς τοῦ μέλλοντος φαινεται· ως ἐσθεσμένον μεταξὺ ἡμῶν. — Η τέχνη θρηγεῖ, καταρᾶται ἢ μιμεῖται· οὐκ οἶδα ἄλλους ποιητὰς, ἐκτὸς τῶν Πολωνῶν, αἰσθανομένους καὶ ἀναπτύσσοντας τὴν ἀληθῆ ἀποστολὴν αὐτῶν, ἵτοι τὸ παροτρύνειν τὸν ἀνθρώπου εἰς τὴν ἐνέργειαν. — « Ὁ πεπαιδευμένος ἴδιως ἀποβλέπει εἰς θεωρητικὸν σκοπὸν, ἔγευ οὐδεμιᾶς ἀπ' ἐυθείας ἐφαρμογῆς εἰς τὴν τάξιν τῶν συγχρόνων γεγονότων. Ὁ φιλόσοφος θεωρεῖ « εάνυτὸν ἐλάχιστον ἔχοντα δικαίωμα εἰς τὴν κυριεύνησιν « τῶν πραγμάτων τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, καὶ ἀυτάρκης « τοῦ μέρους δὲ τῷ ἐλαχεῖ, παραδέχεται τὴν ἀδυναμίαν του « ἀγοργύστως. Θεατὴς ἐν τῷ κόσμῳ, γινώσκει ὅτι « τὸ σύμπαν τῷ ἀνήκει ἀπλῶς ως ὑποκείμενον μελέτης. »

— Ταῦτα γέγραψεν ὁ Renan ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν τῆς Θρησκευτικῆς Ἰστορίας Μελετῶν αὐτοῦ, καὶ κατ' ἀτυχίαν πάνυ καλῶς συνοψίζουσι τὴν διάθεσιν σχεδὸν ἀπάντων τῶν συγχρόνων σοφῶν. Ἐν τοιαύτῃ σχολῇ ἐκτήσατο ὁ Renan οὐχί μόνον τὴν περὶ τὴν ἀγορον θεώρησιν σπουδὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν κλίσιν πρὸς τὸ παράδοξον φάρμακον, ὅπερ προτείνει τῇ ἀσθενούσῃ Γαλλίᾳ, — τὸ ἐφεκτικὸν δὲ αἰσθάνεται τις ἐν τοῖς λαμπροτέροις χωρίοις τοῦ συγγράμματός του, — τὴν τάσιν τοῦ ν' ἀπομονοῦ τὸν νοήμονα τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, — καὶ τὴν γνώμην τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας, ἥτις τόσον ὀλίγον ὄμοιάζει τῇ ἀληθινῇ ἐπιεικείᾳ.

Τά ζητήματα ὧν μετ' ἀταράχου γαλήνης ἐπαγγέλλεται τὴν πραγματείαν, εἰσὶ καὶ ἔσονται τῇ ἀνθρωπότητι αἴτια πολλῶν δακρύων καὶ αἷματος· δὲ σοφὸς δὲν δικαιοῦται νὰ θεωρῇ αὐτὰ ως ὑποκείμενα ἀναλύσεως, νοητικῆς γυμναστικῆς,

ν' ἀδιαφορῆ πρὸς τὴν πρακτικὴν αὐτῶν λύσιν, νὰ ἐγκαταλείπῃ τό ίερώτερον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου χάριν τῆς αἰσθητικῆς διαθέσεως, — τὸ καθῆκον τῆς διαχύσεως τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν, — τὸ καθῆκον τῆς κατηχήσεως τῶν ὅσων ἥγούμεθα εἶναι ἀληθῆ.

Ο γοῦς ἔστι θησαυρὸς, ίερὰ παρακαταθήκη ἐμπιστευομένη ὑπὸ τῆς θεότητος τῷ ἀνθρώπῳ ἵνα τὴν διανέμῃ τοῖς ὄμοιοις αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Σωκράτης, ὁ κατήγορος καὶ τὸ θῦμα, « οὐχὶ ἀλόγως ὑπῆρξαν, » πρέπει νὰ καταχρίωμεν τὴν μνήμην τοῦ πρώτου, καὶ νὰ ἴδρυσωμεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν βωμὸν πρὸς τιμὴν τοῦ μάρτυρος Σωκράτους. Ὅσαύτως ἡ τυραννία συγνότατα οὐκ ἀλόγως ὑπάρχει ἐν τῇ συλλήψει λαοῦ, ἐν τῇ ὑποβολῇ τοῦ ἐγωΐσμοῦ ἀντὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸ καθῆκον· ἀλλ' οἱ καλοὶ κάγαθοι ἀγδρες ὀφείλουσι ν' ἀναρρίπτωσι τὴν φλόγα τῆς ἀρετῆς, νὰ προτρέπωσιν εἰς ἄμυναν τὴν ἀντίστασιν, νὰ κρατῶσι κατὰ τῶν τυράννων καὶ τῆς τυραννίδος τὸν κάλαμον συνάμα καὶ τὸ ξίφος. Τὸ κακόν ἔστι τὸ τυφλὸν, τὸ ἀναισθητον ὅργανον τῆς προόδου ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ τὸ διαμαχώμεθα, νὰ τὸ καταδιώκωμεν καὶ βαθμηδὸν νὰ τὸ περιορίζωμεν. Εύρισκόμεθα ἐπὶ τῆς γῆς οὐχὶ ἵνα θεωρῶμεν, ἀλλ' ἵνα μεταβάλλωμεν τὰ ὅντα, ἵνα καταστήσωμεν, καθόσον ἐφικτὸν, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. « τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, » καὶ οὐχὶ ἵνα θαυμάζωμεν τὰς ἀντιθέσεις τοῦ σύμπαντος. — Ἐπὸ τὴν θεωρίαν καλύπτεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ ἐγωΐσμὸς· ὁ ἡμέτερος κόσμος οὐκ ἔστι θέατρον, ἀλλὰ πεδίον μάχης, ἐν τῷ ὅσοι ἐνδομύχως φιλοῦσι τὸ δίκαιον καὶ τὸ καλὸν, ἀφεύκτως ὀφείλουσι κατέχειν τὴν οἰκείαν τάξιν ὡς στρατηγοὶ ἢ ὡς στρατιῶται, ὡς νικηταὶ ἢ ὡς μάρτυρες.

Ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ἔτι μᾶλλον αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ διαβεβαιώσω τὰς ἀρχὰς ταύτας.

Η σχολὴ εἰς ᾧ ἀνήκει ὁ Renan, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Guizot ἀπεπλάνησε τὰς ἴστορικὰς μελέτας καὶ διέστρεψε τὴν νόησιν τοῦ παρελθόντος· τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὅπως ἀμβλύνῃ τὸν ἡθικὸν νοῦν, ὅπως ἔξασθεγίσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἐνεργείας, ἥτις ἐστὶν ὁ μόνος σύγδεσμος μεταξὺ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου. Η σχολὴ αὕτη οὐ διακρίνει τὴν ἴστοριαν τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας, — τὴν ζωὴν ἀπὸ βραχέων τινῶν δηλώσεων αὐτῆς, — τὰς ἴδεας ἀπὸ τῶν ὄργάνων δι' ᾧ ἐπικρατοῦσιν ἐν τῇ χρήσει ἐφαρμοσταί. Ἄρνησίς ἐστι τῆς προόδου, ἐπειδὴ ἡ προόδος ἐνδελεχής ἐστι δήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, ἥτις ἐστὶν ἡ ὑπεύθυνος αἴρεσις μεταξύ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, — ως καὶ τῆς ἡθικῆς, ἥτις ἀπολύει ἡ καταδικάζει, — καὶ τῆς ἴστορίας, ἥτις ἀναγράφει καὶ διασώζει τὰς κρίσεις τῆς ἡθικῆς. — Εἰς τοιαύτας δοξασίας ἡ ἡμετέρα σχολὴ, (ἡ Ἰταλικὴ), ἐὰν πάλιν ὑπάρξῃ, ἀντιτάξει τὰς ἔξης καταφάσεις ἀπλουστάτας μὲν ἀλλ' ὅπόσον εὔγόγους: — Πᾶσα ὑπαρξίας ἔχει καὶ τέλος· ἡ ζωὴ, — ἡ ἀγθρώπινος ζωὴ, — σύνοιδε τοῦτο, ἔχει ὅθεν ἀποστολὴν, τὴν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σκοποῦ τούτου, τοῦ βαίνειν ἀείποτε εἰς τὰ πρόσω, ἐξαεὶ μάχεσθαι κατὰ τῶν ἐμποδῶν, τῶν ἐμφραζόντων τὴν ὁδὸν. τὸ ἴδεωδες οὐκ ἐστιν ἐντὸς ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμᾶς· οὐ πλάττεται ὑπὸ τοῦ ἀγθρώπου, ἀλλ' ὁ ἀγθρώπινος νοῦς κατ' ὄλγον τὸ ἀνακαλύπτει. ὁ προεδρεύων τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης γόμος καλεῖται ἡ προόδος· ἡ δὲ μέθοδος δι' ἣς ἐπιτελεῖται ἡ προόδος ἐστὶν ἡ κοινωνία, — ἡ κοινωνία ὅλων τῶν δυνάμεων καὶ τῶν μέσων τοῦ ἀγθρώ-

που· ἡ θεία πρόγοια ἐδωρήσατο ἡμῖν τὸν χρόνον καὶ τὸν
χῶρον ὅπως διώκωμεν τὸ ιδεῶδες· οὕτως ἔχομεν τὸ στάδιον
τῆς ἐλευθερίας, τῆς εὐθύνης, ἀνοικτὸν ἐνώπιον ἡμῶν· ἔχομεν
τὴν ἔξουσίαν τοῦ ἐκλέξαι τὸ κακόν, — δέ εστὶ τὸν ἐγωΐσμὸν,
— ἥ τὸ ἀγαθὸν, τουτέστι τὴν ἀγάπην καὶ τὴν αὐταπάρ-
νησιν. Τῆς ἔξουσίας τοῦ ἐκλέγειν, τοῦ ἀγακαλύπτειν τὴν ὁδὸν
τῆς προόδου, δωρηθείσης ἡμῖν πάρα τοῦ Θεοῦ, οἱ κοινωνικοὶ
θεσμοὶ εἰσὶ μόνον ὁ τρόπος δι' οὗ μετατρέπομεν τὰς ἡμετέρας
διανοίας εἰς πράξεις ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν
βουλήσεων τῆς θείας Προνοίας.

Πᾶν περιληπτικὸν ἔργον δεῖται τῆς διαιρέσεως τοῦ πόγου·
ἥ ποικιλία τῶν ἔθνων ἐστὶν ἀπόρροια αὐτῆς τῆς ἀνάγκης,
καὶ ἔκαστον ἔθνος ιδιογενῆ ἔχει λειτουργίαν καὶ ιδίαν εὐφυΐαν,
ῳθοῦσαν αὐτὸς πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς· τοῦτο ἐστι τὸ σημεῖον
αὐτοῦ· ἔκαστον ἔθνος ἐστὶν εἴς ἐργάτης τῆς ἀνθρωπότητος,
καὶ ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ· πᾶν ἔθνος μὴ ἐκπλη-
ροῦν τὴν ιδίαν αὐτοῦ ἀποστολὴν, ἐπιδίδον ἑαυτὸν τῷ ἐγωΐσμῳ,
ἐκπίπτει καὶ εἰσέρχεται εἰς περίοδον καθαριῶν, ἀγαλογούγ-
των πρὸς τὰς πλάγας καὶ τὰ πλημμελήματα αὐτοῦ. Διὰ τὰ
ἔθνη, ως καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον, αἱ φάσεις τῆς ἐπαλλήλου
παιδεύτεως ὄνομάζονται ἐποχαί. Πᾶσα δ' ἐποχὴ ἀποκαλύπτει
μέρος τι τοῦ ιδεῶδους, σημεῖον τῆς θείας Διανοίας· ἡ
φιλοσοφία παρασκευάζει τὰς τρίβους διὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύ-
την, ἡ θρησκεία ἐπειτα τὴν ἔξαγνίζει, ἡ πολιτικὴ βαθμηδὸν
μετάγει αὐτὴν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν, εἰς τὸν πρακτικὸν θίουν,
καὶ ἡ τέχνη παρίστησιν αὐτὴν συμβολικὴν.

Ἀμύησις νέας ἐποχῆς, — ἥ ἡ καινὴ ἀνακήρυξις καινοῦ
ἀξιώματος, — ἀποτελεῖται διὰ τῆς τῶν καθεστώτων ἀνα-
τροπῆς· ἡ ἔξέλιξις, ἡ ἕσυχος ἀνάπτυξις αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος

καθίστησι τὸν βίον τῆς ἀρχομένης ἐποχῆς· κατ' αὐτὴν τὴν
ἔξελιξιν τὰ ἔθνη ἐκλέγουσι καὶ μεταχειρίζονται ὄργανα καὶ
μέσα ποικίλα· ἡ μοναρχία, ἡ ἀριστοκρατία, ἡ θεοκρατία εἰσὶν
ὄργανα ἀλλαγέντα κατὰ τοὺς χρόνους, καὶ κατὰ τὰς πολλὰς ἡ
ὁλίγας ὠφελεῖας ἢ δύνανται νὰ παράσχωσι μεχριεῦ σύμπας
ὅ λαὸς, φθὰς εἰς τὴν τελείαν κατάληψιν τοῦ ἀξιώματος, καὶ
οἰκειοποιηθεῖς αὐτὸν, καταστῆ ὁ ἔμπειρος καὶ ἐπιδοτικὸς ἐρμη-
γεὺς αὐτοῦ· αἱ τῶν πραγμάτων μεταβολαὶ εἰσὶ πρὸς τὰ ἔθνη
καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὅτι ἡ παιδεία πρὸς τὸ ἀτομον. Ἡ
παράδοσις ἔθνους οὕτω διαιρεῖται εἰς περιόδους, ἐξ ὧν ἐκάστη
σημειοῦται διὰ μεταβολῆς ἔξανιστώσης καὶ γὸν ὄργανον ἀντὶ^{τοῦ}
προτέρου, περιτριβοῦ πεφυκότος. Ἀυτῇ ἡ παράδοσις οὐ
δύναται καλῶς ἐπιφάναι διὰ τῆς μελέτης μιᾶς ἢ δύω περιβ-
δῶν, διότι ἐκάστη νέα περίοδος δεῖ παραλαμβάνειν ἐκ τοῦ
παρελθόντος ὅσα στοιχεῖα ὑπάρχουσι λυσιτελῆ καὶ οὐκέτι
ἀχρηστοῦσιν· ὅθεν μόνον διὰ τοιαύτης μελέτης τῆς συγόλου
παραδόσεως κατορθώσομεν νὰ ἐκλέξωμεν ἐπωφελῶς τὴν
κατάλληλον διὰ τὸ μέλλον ὥλην.

ΤΕΛΟΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000051122

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑ

Τῷ σεβαστῷ καὶ πεφιλημένῳ Κυρίῳ

ΑΥΓΟΥΣΤΩ ΣΤ. ΡΑΛΛΗ

Ελάχιστον ἀιδίου ἐυγνωμοσύνης καὶ ἀκραιφνοῦς
ἀγάπης τεκμήριον ἀνατίθησιν

ὁ ἀγεψιὸς

Στέφανος Α. Βλαστός.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΟΝΩΝ